

ЗМІСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ТВОРИ АРХІТЕКТУРИ

CONTENT OF COPYRIGHT ON WORKS OF ARCHITECTURE

Радченко В.С., магістр права юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядаються особливості змісту суб'єктивних прав на твори архітектури в умовах реформування національного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав.

Публікація спрямована на проведення аналізу новітнього законодавства України у сфері авторського права у частині охорони творів архітектури, визначення змісту права на свободу панорами у національному праві та у праві країн-членів ЄС, окреслення недоліків існуючих нормативних актів у сфері регулювання архітектурної діяльності та визначення шляхів нормативного удосконалення.

У статті обґрунтовується, що твори архітектури як об'єкти авторського права характеризуються двома ознаками: творчим характером діяльності щодо їх створення та вираженням в об'єктивній формі. Твір архітектури може бути виражений у формі креслення архітектурної частини проекту, зафіксованої у матеріальній або електронній формі, в макеті або електронній моделі об'єкта архітектури.

У роботі зазначається, що зміст прав інтелектуальної власності на твори архітектури має свою специфіку. Згідно законодавства про архітектурну діяльність автор об'єкта архітектури має право фотографувати, здійснювати відеозйомку відповідного об'єкта архітектури, крім випадків, визначених законом. Натомість, Закон України «Про авторське право і суміжні права» закріплює свободу панорами, тобто право кожного без дозволу на створення зображень творів архітектури, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення.

У дослідженні обґрунтовується, що колізія щодо свободи панорами у законодавстві про архітектурну діяльність та нормах закону про авторське право має бути вирішеною на користь нормативних положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» як більш новітнього та спеціального законодавчого акту, що регулює авторсько-правові відносини щодо створення, використання та охорони творів літератури, науки та мистецтва. Водночас, з метою її подолання мають бути внесені зміни до Закону України «Про архітектурну діяльність», спрямовані на забезпечення його відповідності до вимог національного законодавства про авторське право та правових підходів країн-членів Європейського Союзу.

Ключові слова: твір архітектури, свобода панорами, авторське право, інтелектуальна власність, інноваційна діяльність, право ЄС.

The article examines the peculiarities of the content of copyright in architectural works in the context of reforming national legislation in the field of copyright and related rights.

The publication is aimed at analyzing the latest Ukrainian copyright legislation in the field of protection of works of architecture, defining the content of the right to freedom of panorama in national law and in the law of the EU member states, outlining the shortcomings of existing regulations in the field of regulation of architectural activity and identifying ways of regulatory improvement.

The article substantiates that works of architecture as copyright objects are characterized by two features: the creative nature of the activity related to their creation and their expression in an objective form. A work of architecture can be expressed in the form of a drawing of the architectural part of a project, recorded in a material or electronic form, in a layout or electronic model of an architectural object.

The author notes that the content of intellectual property rights to architectural works has its own specifics. According to the legislation on architectural activity, the author of an architectural object has the right to take photographs and video record the relevant architectural object, except in cases specified by law.

The Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» enshrines the freedom of panorama, i.e. the right of everyone to create images of architectural works permanently located in places accessible to the public without the permission of the subjects, and further use such objects, provided that such actions do not have independent economic value.

The study substantiates that the conflict between the freedom of panorama in the legislation on architectural activity and the provisions of copyright law should be resolved in favor of the regulatory provisions of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» as a newer and more special legislative act regulating copyright relations regarding the creation, use and protection of works of literature, science and art. At the same time, in order to overcome this problem, the Law of Ukraine «On Architectural Activity» should be amended to ensure its compliance with the requirements of national copyright law and legal approaches of the EU member states.

Key words: work of architecture, freedom of panorama, copyright, intellectual property, innovation, EU law.

Інноваційний розвиток держави не можливий без забезпечення належного рівня нормативного регулювання відносин у сфері охорони прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

У цьому зв'язку з огляду на здійснення проголошеного напряму розвитку державотворення України, спрямованого на інтеграцію в загальноєвропейську правову систему відзначаємо необхідність проведення ряду заходів, які мають на меті забезпечення відповідності національного законодавства вимогам директив та регламентів Європейського Союзу. Відтак, в Україні, навіть в умовах воєнного стану, продовжуються активні процеси реформування нормативно-правових актів та державних інституцій, що мають на меті адаптацію законодавства у відповідності до європейських вимог та стандартів, утвердження та розвиток прав людини, забезпечення їх ефективного захисту прав в економічній, соціальній та культурних сферах. Однією із яких є сфера правового регулювання архітектурної діяльності.

Процеси реформування національної правової системи не минули осторонь сферу авторського права. Понад рік тому (01 січня 2023 р.) набрав чинності новий Закон

України «Про авторське право і суміжні права» [1]. Закон містить значну кількість фундаментальних новел та радикальних положень у сфері авторського права і суміжних прав, які ще потребують свого авторського наукового осмислення та апробації на рівні практичної площини. Водночас, в умовах повоєнної розбудови України саме сфера будівництва та архітектури буде основою розвитку національної економіки, а тому вже зараз потребує впровадження надійного та ефективного механізму її правового регулювання. Зазначеними факторами зумовлюється актуальність даного дослідження, присвяченого визначенню змісту авторських прав на твори архітектури, оцінці нових положень законодавства про авторське право, окреслення недоліків існуючих нормативних актів у сфері регулювання архітектурної діяльності та визначення шляхів нормативного удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання охорони авторських прав на твори архітектури були предметом наукового розгляду та дослідження А.О. Вербицької [2], Є.А. Грекова [3], Н.М. Мироненко [4], О.П. Орлюк [5], Х.Ю. Тарасенко [6] та інших вчених.

Водночас, відзначаємо відсутність єдиного системного дослідження з проблематики регулювання відносин у сфері авторського права на твори архітектури з огляду на зміни у національному законодавстві про авторське право і суміжні права, а також з урахуванням євроінтеграційного напрямку розвитку державотворення, що зумовлює актуальність даного дослідження, присвяченого дослідженню змісту авторських прав на твори архітектури.

Метою даної публікації є аналіз новітнього законодавства України у сфері авторського права та суміжних прав у частині охорони творів архітектури, визначення змісту права на свободу панорами у національному праві та у праві країн-членів ЄС, окреслення недоліків існуючих нормативних актів у сфері регулювання архітектурної діяльності та визначення шляхів нормативного удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Законодавче визначення твору архітектури надається у Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. Відповідно до п. 57 ст. 1 Закону твір архітектури – це твір у галузі спорудження будівель, містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтних утворень у формі креслення, ескізів, моделей, збудованих будівель чи споруд, планів населених пунктів тощо.

Відзначимо, що авторам творів архітектури, крім особистих немайнових прав визначених Цивільним кодексом України [7] та Законом України «Про авторське право і суміжні права», з огляду на специфіку даних творів належить також особлива група особистих немайнових прав, передбачених ст. 31 Закону України «Про архітектурну діяльність», а саме: право фотографувати, здійснювати відеозйомку відповідного твору архітектури як об'єкта авторського права, крім випадків, визначених законом, та право вимагати визнання свого авторства (співавторства) шляхом зазначення належним чином свого імені на творі архітектури як об'єкті авторського права, якщо це практично можливо, причому законодавче формулювання цієї статті передбачає невичерпність наведеного переліку. Отже, розглянемо зміст особистих немайнових прав автора твору архітектури більш детально.

Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про архітектурну діяльність» [8] особистим немайновим правом інтелектуальної власності автора (співавторів) об'єкта архітектури як об'єкта авторського права є, зокрема, право фотографувати, здійснювати відеозйомку відповідного об'єкта архітектури як об'єкта авторського права, крім випадків, визначених законом. Подібна норма встановлює певну невизначеність характеру права автора і обумовлює виникнення одразу декількох питань: хто має право здійснювати фотографування чи відеозйомку творів архітектури – особисто автор або, за його завданням, інші особи; строк чинності даного права; можливість автора в договорі відмовитись від застосування даного права тощо.

Подібна норма вже існувала в першій редакції Закону України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 року, потім була виключена у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності» від 03.02.2004 р. № 1407-IV [9] та знову відновлена Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про архітектурну діяльність» від 01.08.2006 р. № 58-V. Але законодавець, відновлюючи в законі зазначене право як особисте немайнове, не розкрив його зміст. Здійснюючи аналіз наведених нормативних положень С.А. Греков [3, с. 39] виділяє наступні невирішені проблеми, пов'язані з недосконалістю формулювання п. 1 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про архітектурну діяльність», а саме:

– по-перше, з огляду на застосування в законі формулювання про належність даного особистого немайнового права інтелектуальної власності автору (співавторам) «об'єкта архітектури як об'єкта авторського права),

одразу постає питання про особу правоволодільця та що саме він має право фотографувати – виключно твори архітектури, втілені у формі об'єктів архітектури, чи також і в інших формах;

– по-друге, відсутність положень в законодавстві, які встановлюють мету надання права фотографувати, здійснювати відеозйомку саме творів архітектури, не дозволяє однозначно визначити характер цього права – особистий чи майновий;

– по-третє, невизначеність характеру даного права обумовлює виникнення одразу декількох питань: хто має право здійснювати фотографування або відеозйомку творів архітектури – особисто автор чи, за його завданням, інші особи; строк чинності даного права; можливість автора в договорі відмовитись від застосування даного права;

– по-четверте, невирішеним залишається питання щодо можливості здійснення плати власником твору архітектури з автора при реалізації ним свого права на фотографування та здійснення відеозйомки тощо.

Отже, від вирішення наведених дискусійних питань на теоретичному рівні та їх подальшого нормативного закріплення залежить можливість дієвого застосування даного права авторами творів архітектури. Для цього, в першу чергу, необхідно визначити мету надання авторам права на фотографування, здійснення відеозйомки творів архітектури. Зазначеною метою може бути надання визначених законом можливостей отримання практичних матеріалів для створення сприятливих умов авторам архітектурних творів для їх творчого розвитку, самовдосконалення та передачі своїх знань іншим особам.

У положеннях ст. 22 нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається створення зображень творів архітектури та образотворчого мистецтва, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення.

Тобто Закон дозволяє без дозволу суб'єкта авторського права та без виплати йому винагороди за використання зображення твору архітектури. Однак, у цьому випадку треба зазначити ім'я автора твору архітектури або образотворчого мистецтва та визначитися з метою створення та використання зображення.

По суті, зазначеним Законом в Україні був закріпленний принцип свободи панорами. Водночас, за рахунок впровадження зазначених законодавчих мін виникла колізія між нормами законів про архітектурну діяльність та законодавства про авторське право.

Тобто, згідно ст. 31 Закону України «Про архітектурну діяльність» особистим немайновим правом інтелектуальної власності автора об'єкта архітектури як об'єкта авторського права є, зокрема, право фотографувати, здійснювати відеозйомку відповідного об'єкта архітектури як об'єкта авторського права, крім випадків, визначених законом. Проте, відповідно до п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається створення зображень творів архітектури, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення. Тобто, з позиції законодавства про авторське право створення зображень творів архітектури допускається без згоди автора будь-якими особами, якщо такі дії не мають самостійного економічного значення та із зазначенням ім'я автора. Відтак, зазначені дії не можуть трактуватися як особисті немайнові права автора твору архітектури, оскільки можуть здійснюватися будь-якою особою без згоди автора.

Іншими словами, колізія, що виникла у контексті трактування права автора творів архітектури на створення зображень таких творів, розташованих у місцях, доступних для громадськості різних підходів у законодавстві про архітектурну діяльність та нормах закону про авторське право має бути вирішеною на користь нормативних положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» як більш новітнього та спеціального законодавчого акту, що регулює авторсько-правові відносини щодо творення, використання та охорони творів літератури, науки та мистецтва.

Загалом, як слушно зазначає О. Спесивцева «логіка свободи панорами така: якщо твір виставляється на загальний огляд для естетичного задоволення публіки або її освіти, то публіка повинна отримати можливість відтворювати такий твір у розумних межах. Але єдності серед держав щодо цієї логіки немає. Обсяг свободи панорами різняться від країни до країни» [10].

В Євросоюзі діє Директива про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві [11], яка визначає регулювання свободи панорами. Стаття 5 Директиви передбачає, що держави-члени ЄС можуть передбачати винятки або обмеження виключного права на відтворення творів архітектури або скульптури, що знаходяться в публічних місцях.

Цей виняток дає державам-членам можливість самостійно приймати рішення щодо дозволу чи заборони включення положення про свободу панорами до національного законодавства. Водночас, серед держав-членів ЄС спостерігаються три рівня неузгодженості:

По-перше, відсутній єдиний підхід щодо об'єктів, на які поширюється свобода панорами. Зокрема, у Бельгії [12] свобода панорами охоплює твори пластичного мистецтва, графіки чи архітектурного дизайну. Проте, в Естонії [13] до переліку входять твори, архітектури, твори образотворчого мистецтва, твори ужиткового мистецтва або фотографічні твори. Ці розбіжності ще більше ускладнюють розуміння суті свободи панорами, оскільки кожна держава має свій індивідуальний підхід.

По-друге, має місце розбіжності у трактуванні «громадського місця» або «місця, доступного для громадськості». Якщо законодавство ФРН [14] зазначає, що громадськими місцями є громадські дороги, вулиці або площі, то згідно законодавства Чехії [15] це такі місця, як площа, вулиця,

парк, громадський маршрут або інші громадські місця. В окремих державах (наприклад, у Литовській Республіці) перелік таких місць загалом не визначений.

По-третє, різні підходи існують також стосовно мети такого використання. Окремі держави дозволяють будь-яке використання зображень, отриманих в рамках свободи панорами. Інші передбачають лише некомерційне використання. Це створює складнощі для користувачів, яким необхідно знати законодавство кожної європейської держави окремо, щоб з'ясувати, як законно використовувати зображення творів, розташованих у публічних місцях [10].

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна констатувати, що твори архітектури як об'єкти авторського права характеризуються творчим характером діяльності щодо їх створення та вираженням в об'єктивній формі. Твір архітектури може бути виражений у формі креслення архітектурної частини проекту, зафіксованої у матеріальній або електронній формі, макеті або в електронній моделі об'єкта архітектури.

Зміст прав інтелектуальної власності на твори архітектури має свою специфіку. Згідно законодавства про архітектурну діяльність автор об'єкта архітектури має право фотографувати, здійснювати відеозйомку відповідного об'єкта архітектури, крім випадків, визначених законом. Водночас, новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 22 закріплює свободу панорами, тобто право кожного без дозволу на створення зображень творів архітектури, що постійно розташовані у доступних для громадськості місцях, та подальше використання таких об'єктів, за умови що такі дії не мають самостійного економічного значення.

Зазначена колізія щодо свободи панорами у законодавстві про архітектурну діяльність та нормах закону про авторське право має бути вирішеною на користь нормативних положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» як більш новітнього та спеціального законодавчого акту, що регулює авторсько-правові відносини щодо створення, використання та охорони творів літератури, науки та мистецтва. Водночас, з метою її подолання мають бути внесені зміни до Закону України «Про архітектурну діяльність», спрямовані на забезпечення відповідності його положень вимогам національного законодавства про авторське право та правовим підходам країн-членів Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 24.06.2024).
2. Вербицька А.О. Твір архітектури як об'єкт авторського права. – дис. к.ю.н. ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018, 235 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/369/dis_Verbytska%20A.O.pdf (дата звернення 24.06.2024).
3. Греков Є. А. Авторське право на твори архітектури. – дис. к.ю.н.; спеціальність 12.00.03. К: НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2007. 212 с.
4. Мироненко Н., Работягова Л. Твір архітектури як об'єкт договірних відносин. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. № 6. С.10–18.
5. Право інтелектуальної власності : Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.
6. Тарасенко Х. Ю. Особливості правової охорони проектної документації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2019. № 55. Т. 2. С. 71–74.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text/> (дата звернення 24.06.2024).
8. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (дата звернення 24.06.2024).
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності» від 03.02.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1407-15#Text/> (дата звернення 24.06.2024).
10. Спесивцева О. Свобода панорами в Україні: як фотографувати архітектуру та не порушити закон? URL: <https://cedem.org.ua/consultations/svoboda-panoramy-v-ukrayini/> (дата звернення 24.06.2024).
11. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0029> (дата звернення 24.06.2024).
12. Loi du 27 juin 2016 modifiant le Code de droit économique en vue de l'introduction de la liberté de panorama URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/420197> (дата звернення 24.06.2024).
13. Copyright Act (consolidated text of February 1, 2017) URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/431814> (дата звернення 24.06.2024).
14. Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz) URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/urhrg/BJNR012730965.html/> (дата звернення 24.06.2024).
15. Act No. 121/2000 Coll., of April 7, 2000, on Copyright and Related Rights and on Amendments to Certain Acts (Copyright Act) (as amended up to Act No. 50/2019 Coll.), Czech Republic URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/19501> (дата звернення 24.06.2024).